

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 21 (Haziran/ June 2025), s. 42-51
Geliş Tarihi-Received: 15.04.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 30.06.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.15753531

Karacaoğlu'nın "Kaşların Kara Değil Mi" Türküsünün Sembolik Bağlamda Çözümlemesi

Analysis of Karacaoğlu's "Kaşların Kara Değil Mi" Folk Song in Symbolic Context

Fatih EGE*

Öz

Topluma ait değerlerin, inanışların, gelenek ve göreneklerinin de aktarıldığı türküler, bir olay çerçevesinde oluştuğu söylenebilir. Halka ait kültürel birikimler ezgiler dâhilinde dizelere aktarılır. Türküler söyleyen kişinin bireysel duygu durumu ile ortaya çıkabileceği gibi içinde yaşadığı toplumda gözlemlediği etkisi derin olaylar neticesinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda âşıklık geleneği hem bireysel hem anonim üretimlerin sanatsal dokunuşlar ile iletilerini geleceğe aktarma işlevi görmektedir. Kültürel birikimin okuyucuya sunulması sonucunda ele alınan her dize, toplumun sevinci, hüznü ve heyecanı olarak işlenmiştir.

Kolektif birikim sürecinde toplumun içsel serüveninin dışavurumu olarak karşımıza çıkan türkü, mitik döneme ait izler ve sembolleri de bünyesinde barındırır. Kolektif bilinçdışı birikimi ile var olan insanoglu, atalarının mirasını yaşatır. Geçmişten geleceğe uzanan bir türün özünde halka ait unsurları barındırması da doğaldır.

Atalar kültü mirasını yaşatarak âşıklık geleneği ürünlerinden beslenen, şiirlerinde halk kültürüne ait öğeleri sıklıkla kullanan, duygularını şiirlerine yansıtarak irticalen söylemlerini sazı ile bağdaştıran âşık ise Karacaoğlu'dur. Âşığın şiirlerinde işlediği konuların yanı sıra doğayı ele alışı da mistik bir anlatım tarzı görülmektedir. Çalışmada ozanın "Kaşların Kara Değil Mi" türküsünde yer alan semboller ve imgeler incelenecek olup kolektif birikimin ilk yapı taşı olan arketip kavramı, "kara" sembolü doğrultusunda çözümlemeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, türkü, Karacaoğlu, arketip, sembolizm.

Abstract

It can be said that folk songs, which convey the values, beliefs, traditions and customs of the society, were formed within the framework of an event. The cultural heritage of the people is transferred to the verses within the melodies. While folk songs may emerge with the individual emotional state of the person singing them, they may also emerge as a result of profound events and the effects they observe in the society they live in. In this context, the

* Dr. Öğr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilim (Folklor) Anabilim Dalı, e-posta: fege@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1986-6165.

tradition of minstrelsy serves to convey the messages of both individual and anonymous productions with artistic touches to the future. As a result of presenting the cultural heritage to the reader, each verse is processed as the joy, sorrow and excitement of the society.

The folk song, which appears as an expression of the inner adventure of society in the process of collective accumulation, also contains traces and symbols of the mythic period. Human beings, who exist with the accumulation of the collective unconscious, keep the legacy of their ancestors alive. It is natural that a genre that extends from the past to the future also contains elements of the people at its core.

Karacaoğlan is the âşık who feeds on the products of the âşık tradition by keeping the heritage of the ancestors alive, frequently uses elements of folk culture in his poems, reflects his feelings in his poems and associates his improvised discourses with his saz. In addition to the subjects the âşık deals with in his poems, a mystical style of expression is also seen in his handling of nature. In this study, the symbols and images in the bard's folk song "Kaşların Kara Değil Mi" will be examined and the concept of archetype, which is the first building block of collective accumulation, will be tried to be resolved in line with the symbol "kara".

Keywords: Minstrel Literature, folk song, Karacaoğlan, archetype, symbolism.

Giriş

Türkü, insanlığın bilinçaltında yatan duyguların, doğaya yansıtılması ile oluşur. Türk olma bilinci ile yaşatılan anonim halk edebiyatı türü olarak karşımıza çıkan türkü, geçmişten günümüze gelenek ve göreneklerin aktarıcısı konumundadır. "*Türk insanı, "Türkü, türkü çıkarırız" demiş, türkülerde kendini aramış ve onda kendini bulmuştur*" (Yakıcı, 2013, s. 21). Benlik arayışında gözlemlediği hüznler, figanlar, tasalar, sevinç veyahut buna benzeyen tüm duygu durumlarını kabullenmeye çalışmıştır. Çalışmamızda analiz edilecek olan âşık Karacaoğlan örneğinde ise aşkın ve sevginin saz ile bağdaştırılması gözlemlenecektir. "*Anonim halk edebiyatı türü olarak süregelen türkü; yiğitliğin, mertliğin, cefanın bütünlüğü neticesinde halka sunulan bir armağan, halkın sesi niteliğindedir. Ele alınan bu duygular neticesinde "Türkü" terimi, konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun, ezgi ile yaratılan pek çok anonim manzumeyi içine alabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.*" (Oğuz, 2017, s. 246). Mitik dönemden bu yana aktarılan gelenekler böylelikle içine doğduğu toplumun duygu durumlarını, düşün yapısını okuyabilmemizi sağlamıştır. Türküler üretildiği toplumun duygularını dizeler aracılığı ile aktarırken aynı zamanda onu oluşturan toplumsal birikimin sanatsal yönünü de dizelere kattığı ahenk üzerinden yansıtmaktadır. Bu durumda ahengi oluşturan ezgiler türkünün bütünleyicisi konumundadır. "*Türkülerin özünü musiki teşkil eder. Musikisiz güfte düşünülemez. Bununla birlikte bestelenmemiş türkülere de rastlanılmaktadır.*" (Güleç, 2017, s. 86). Anlaşılabileceği üzere türküler sözcüklerin ve söyleniş biçimlerinin ritmik olduğu kadar dengeli birleşimleri neticesinde oluşmaktadır.

Türküler konularına ya da hitap ettikleri alanlarına göre sınıflandırılabilir ayrıca türkülerdeki ezgiler, türkünün tamamlayıcısı konumundadır. Atalarımızın yaşam biçiminden ortaya çıkarak, geçmiş kültür mirasını günümüze taşıyan türküler, hayatın bütün anlarında karşımıza çıkar. Bir ayna niteliğinde karşımıza çıkan tür, toplumun hislerini okuyucuya aktaran bir araçtır. Her millet ve her âşık kendi yaşadığı yöreye ayna tutarak o bölgenin hissiyatını dizelere döker. "*Türküler, hiçbir zaman ilk çıkışlarındaki gibi varlıklarını koruyamazlar.*" (Artun, 2016, s. 110). Durağan kalmayarak yenilenen, gelişen bir tür olarak geçmiş miraslardan beslenirler. Anonim tür şemasında yer alan diğer türlerle var olan türkü, kimi zaman masallara, halk hikâyelerine, fıkralara ve efsanelere atıfta bulunur. Halk hikâyelerinde görülen imkânsız aşk kavramı, mücadele, yiğitlik vb. terimler sıklıkla türkülerde yer alır. Aynı zamanda türküler toplumu oluşturan tüm değerleri bünyesinde barındırmaktadır. "*Tarihsel derinliği, gelenekleri ve toplumsal olayları, halk mimarisini, halk hekimliğini, hayvan ve bitki bilgisini, dinî bilgileri, hâsılı, hayata dair hemen*

her şeyi "Türkü"lerde görmek mümkündür. Bu anlamda "Türkü, Türk milletinin hafızası gibidir." (Eroğlu, 2017, s. 80). Halk edebiyatı içerisinde yer alan türküler söyleyenler anonim veya topluma mal olmuş bilinen isimler olabilir. Çalışmada incelenecek olan Karacaoğlu ise bilinen bir ozan olarak âşıklık geleneğine mensuptur. Karacaoğlu'nın şiirlerindeki ustalık onu edebiyat tarihimiz açısından dikkatle incelenmesi gereken bir konuma yerleştirmiştir. Nitekim kendisinden sonra gelenleri etkilemiş ve bir ekol oluşmasını sağlamıştır. "Çukurova'da Karacaoğlu şiirlerini türkü olarak söylemeye "Karacaoğlu türküsünü çıkarmak" adını verirler" (Artun, 2016, s. 111). Karacaoğlu türküsü, dilden dile aktarılan bir sözlü miras niteliğindedir.

Âşıklık geleneği, anonim türler gibi halkın raportörü konumunda karşımıza çıkar. Geçmiş kaynaklardan, tarihten, mitten ve daha birçok türden beslenerek ürünlerini açığa çıkarır. "Yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insan vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır." (Campbell, 2017, s. 13). Âşıklar, geleneğin yaşatılmasında karşılıklı atışmalar sonucu, irticalen aktarımlar oluşturur. Herhangi bir metne bağlı kalmadan toplumun yaşam biçimine ayna tutarak, doğaçlama sözleri bağdaştırır. Ortaya çıkan atışma, âşıkların sazları ile bütünleşir. Mensup olduğu bölgeye ait şiirler okuyan âşıklar, 13. yüzyıl sonrası kimliklerinden sıklıkla söz ederek sazları ile gezgin bir göçebe kimliği üstlenir. "Anadolu âşıklık geleneğinde saz çalarak şiirler okuyan, halk hikâyeleri anlatan gezgin şairlere âşık adı verilmiştir." (Artun, 2018, s. 1).

Milli bütünlüğün sözcüsü olarak karşımıza çıkan âşıklar günümüzde de yaşatılmalı ve eserleri topluma aktarılmalıdır. Geleneğin en önemli unsuru, şiirlerin ezgiler ile bütünleyici bir rol oynamasıdır. Toplumun yaşadığı olayların dizelere yansması, âşıkların saza döktüğü duygular ile eş değerdir. Usta-çırak ilişkisi ile süregelen gelenek sonucunda tarihi ve kültürel birikimin şekillenmesi gözlemlenir. Ustanın çırağa aktardığı tecrübeler, çırağın da ustadan aldığı atalar birikimi geleneğin oluşmasına öncüdür. Sazını eline alan âşık diyar diyar gezerek, duygularını o yöredeki dinleyicilere aktarmaktadır. Oluşumun gözlemlendiği ortamlar sıklıkla meydanlar veya kahvehaneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı âşıklarda, İslamiyet öncesi halk inanışlarından Şamanizm'e de gönderme yapıldığı görülür. Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında halk edebiyatı, milli bir kültürün birleştiricisi konumundadır diyebiliriz.

Âşıklık geleneği geçmişten beslenerek kendine özgü bir terminoloji oluşturmuştur. "Yozgat ve yöresinde âşıklık geleneklerinden; saz çalma, mahlas alma, bade içme, usta- çırak ilişkisi, doğmaca söyleme ve atışma, hikâye tasnif etme/anlatma ile ilgili örnekler olduğu görülmektedir." (Durbilmez, 2016, s. 40). Durbilmez'in verdiği örnekten yola çıkarak geleneğin yöresel farklılıklar barındırdığı gibi Anadolu'da ve Türk kültürünün etkin olduğu farklı coğrafyalarda ortak şekilde icra edildiği söylenebilir.

Her yörenin özgün bir türkü çıkarma ortamı olduğu gözlemlenir. Çukurova bölgesine mensup türkü yakıcısı olan Karacaoğlu, duygu yoğunluğunu sazla özdeşleştirerek sözlü geleneğin öncülerinden olmuştur. Göçebe bir yaşam tarzını benimseyen ozan, doğada gördüğü tüm güzellikleri şiirlerine konu etmiş, gönül sevdalılarını da doğadan seçmiştir. İlgi duyduğu insanlar ise şiirlerinde doğanın güzelliklerini, isimlerine yansıtan kişilikler olarak karşımıza çıkar. Özgün tarzı ile ezgilerini saza aktarışı, irticalen söylemleri sonucu kendisinden sonra gelen ekollere de örnek olmuştur. Kaleme aldığı eserlerinde sıklıkla arzularını, yaşama dair hislerini okuyucuya sunan yazar "kara" motifini de kendisi ile bütünleştirir. İsminde de yer alan siyah rengi, aydınlığın aksine umutsuzluğun simgesi olarak ele alınır. Beyaz, aydınlığın ve sıklıkla masumiyetin temsili iken siyah rengi bu renge tezattır. "Keder, talihsizlik ve ölüm çağrışımlarıyla öte âlemi de temsil eder." (Wilkinson, 2019, s. 282). Şiir analizi sürecinde ele

aldığı terimlerde, sıklıkla kullandığı sembolik ifadeler ozanın, yaşam mücadelesinin zorluğunu, varoluşsal sıkıntılarını karşımıza çıkarır. Ömründe karşısına çıkan sıkıntılar, zorluklar erginlenme sürecinin bir parçası gözükse de; âşık bu durumları kabullenme konusunda sıkıntılar yaşamıştır. Âşığın bu zorluklara karşı gösterdiği duruş ve üslup, şiirlerinde gözlemlenir. “Karacaoğlan’ın şiirlerinde öfke evresi olarak değerlendirilebilecek aşamalar ve ölümün getirdiği varoluşsal sancılara karşı duyulan ruhsal kırılmalarla da karşılaşmak mümkündür.” (Doğan & Abalı, 2023, s. 369). Saz şairimiz, hayata karşı duyduğu acıları, bilinç dışında yatan arzularını, toplumun sıkıntılarını, doğanın güzelliğini okuyucuya gerek bir kelime ile gerek tüm dizelerinde hissettirmiş ve aktarmıştır.

Çalışmada ele alacağımız türkü “Kaşların Kara Değil Mi” açar ibare olarak “kara” sembolünü bizlere sunar. Âşığın adında da yer alan bu rengi, türküsünde de kullanması yaşamına dair izler taşır. Sıklıkla vurgulanan, şiirlerde sembolik olarak karşımıza çıkan terimler okuyucuyu insanoğlunun bilinç dışına götürürken aynı zamanda yazar hakkında da yorum yapmamıza olanak sağlar. Kara teriminin bu denli kullanılması, ozanın yaşadığı zorluğa, hayatta karşısına çıkan engellere karşı direnişine, ontolojik olarak mücadelesine veyahut kendi benliği ile ilgili karamsarlığına da yorumlanabilir. Gezgin kimliği ve sazı ile diyardan diyara dolaşan şair hakkında çeşitli rivayetler mevcut olmakla birlikte hayatına dair kesin bir bilgi söz konusu değildir. Halkın yaşamını ele alan, doğayı betimleyerek şiirlerine konu edinen yazarın sıklıkla kullandığı imge ve sembollerin haricinde değindiği bir diğer konu ise doğanın aksine doğada yer alan güzellerdir. “Hatta şiirlerinde geçen çok sayıda kadın adından yola çıkarak Karacaoğlan’ın “her gördüğü güzele âşık olan biri” olduğu söylenmiştir” (Oğuz, 2017, s. 293). Âşıklık geleneğinin, âşık şiirinin bir mirası olarak karşımıza çıkan geçmiş yaşam izleri gerek türkülerde gerek de Karacaoğlan şiirlerinde gözlemlenir. Geçmiş mirasın geleceğe taşınmasında, çalışmamızda analiz edilecek olan türkü “Kaşların Kara Değil Mi” de günümüzde değerini korur. Karacaoğlan mirasını yaşatarak günümüze taşıyan, şairin eserlerini güncel dokunuşlar ile işleyen Türk pop-rock grubu “Badem” yukarıda örnek verdiğimiz zamanaşımına uğramayan değer bir göstergesi olarak örneklenir. Badem grubu, Karacaoğlan türküsünü günümüze uyarlamış ve “Bana Kara Diyen Dilber” adlandırması ile seslendirmiştir. “Badem grubu da birçok Karacaoğlan şiirini besteleyip bilhassa 2000’li yıllarda Türkiye’de oldukça popüler olan rock tarzı ile folk müziği birleştirerek Karacaoğlan’ın ikincil sözlü kültür dönemindeki tesirine albümleriyle dâhil olmuşlardır.” (Özkan, 2021, s. 320). Geçmişin mirası, geleceğe aktarılırken türkülerin yeni döneme uyarlanması ile olmuştur.

Kuramsal Çerçeve

Çalışmamızda incelenecek olan türkü, psikoanalitik kuram doğrultusunda ele alınacak olup bu kuram, bireyi merkeze alarak bilinçaltı ve bilinç dışı kavramları çerçevesinde kültürel birikimi imlemektedir. Kolektif mirasın yapı taşını oluşturan anonim türler veya mitik anlatıların haricinde psikoanalitik kuram da birey merkezli araştırmalar sunar. Bireyin, atalardan kalan kalıntıları esas alarak yaşadığı döneme ait duygu ve düşüncelerini irdeler. “Halkbilimi çalışmalarında Psikolojik Kuram’ın en yaygın uygulayıcıları Sigmund Freud ve takipçileridir. Sigmund Freud, bilinçaltı düşünceyi araştırırken mitlere ve peri masallarına, tabulara, şakalara ve batıl inançlara büyük ağırlık vermiştir.” (Çobanoğlu, 2021, s. 168). Freud, bireyin bilinçaltında yatan arzularının rüyalarda ve dil sürçmelerinde karşımıza çıktığına değinir. Birey, en çok arzuladığı fakat eyleme geçiremediği olguları bastırarak kendisini mahzene sürükler. Bilinç; bu duruma rüya ve dil sürçmeleri ile karşı koyar. Freud’a göre her bireyin sakladığı bir zayıf nokta, bastırdığı bir arzu bulunmaktadır. Tüm bu bastırılan arzular, gün yüzüne çıkmayı bekler.

Karacaoğlan şiirleri Freud kapsamında ele alındığında, güzellere karşı olan ilgisinin “kara” sembolü ile bağdaştırıldığı gözlemlenir. Âşığın şiirleri incelendiğinde,

türkü çıkırdığı güzellerin atışmalarına, şairin kendisinin kara oluşu ile karşılık verdiklerine vurgu yapılabilir. Freud, bireyi bilinçaltı ve ben merkezli ele alırken öğrencisi olan Jung, atalar kültürüne değinerek tüm bu duygu durumlarının geçmişten gelen kalıntılar olduğuna değinir. Her birey, geçmişten günümüze bastırılmış his ve arzuları ile bir bütündür. *"Jung bu bastırılmış eğilimlerin bireysel bilinçdışına ait olduğunu ve sanıldığı gibi kaybolup gitmediğini, hatta bir bahçenin unutulmuş bir köşesinde birden bitiveren, umursanmamış yabancı otlara benzediklerini söylemektedir."* (Fordham, 2019, s. 62). Jung ve Freud ayrı noktalara değinmiş olsalar dahi birbirlerinin düşüncelerine ek söylemler oluşturmuştur. Jung'un Freud'dan farklı olarak bir diğer ayrım noktası ise tarihin ilk yapı taşlarına gönderme yapan arketip kavramıdır. Arketipler, mitik dönemlere atıf yaparak toplumun mirasını yaşatma eğilimindedir.

Her hikâyenin bir arketipi mevcuttur. *"Jung'a göre bilinç bireyde her zaman vardır, persona ise gizlenen bastırılan anılardan oluşur, son olarak kolektif bilinç atalarımızdan gelen semboller ve arketiplerdir."* (Tanrıtanır, 2019, s. 28). Bireyin yolculuğunda takındığı maskeler persona olarak aktarılırken, hikâyenin kahramanı ve gücü kahraman arketipinde gözlemlenir. İnsanoğlu yaşamının her anında, geçmişten geleceğe arketip izlerini benliğinde yaşatır. Kahramanın benliği, takındığı personası, özünde veyahut dış çevrede yer alan kötücül duyguları gölge arketipi, şeklinde psişesini oluşturur. Erginlenme sürecinde karşılaştığı zorlukları aşmasının ardından kahramana sunulan nihai ödül ise birleşim ve yuva sembolü olan anima-animus arketiplerinin yansıması üzerinden sıklıkla karşımıza çıkar. Jung tüm bu teorileri toplumun yapı taşı olarak görür. *"Jung'un arketipler kuramı aslında kolektif bilinçdışın beslendiği tipik bir insan deneyimini gösteren yinelemeli imgeler ya da düşünme kalıplarıdır."* (Ege, 2016, s. 27).

Geçmişten günümüze aktarılan milli bir şuur olarak nitelendirilecek türküler, destanlar ve efsaneler de arketipler bağlamında değerlendirilebilmektedir. Âşıklık geleneğinin türkü yakıcısı olarak ele alınan Karacaoğlu'nın türkülerinde de toplumun izleri görülür. "Kaşların Kara Değil Mi" türküsü Jung öncülüğünde esas alınan arketipler neticesinde incelenecektir. Arketipler doğrultusunda âşığın bilinçaltında yatan açar ibareler çözümlenecektir.

"Kaşların Kara Değil Mi" Türküsünün Sembolik Değerleri:

Kaşların Kara Değil Mi

*Bana kara diyen dilber;
Gözlerin kara değil mi!
Yüzünü sevdiren gelin,
Kaşların kara değil mi!*

*Boyun uzun, belin ince,
Yanakların olmuş gonca,
Salıverirsin kolunca,
Beliğin kara değil mi!*

*Utandırım akar terim,
Güzellikte yok benzerin,
En sevgili makbul yerin,
Saçların kara değil mi!*

*Beni kara diye yerme,
Mevlâ'm yaratmış hor görme,
Ala göze siyah sürme,*

Çekilir kara değil mi!

*Karac'oğlan der maşallah,
Bir görürüm inşallah,
Kara donludur Beytullah,
Örtüsü kara değil mi! (Koca, 2017, s. 27).*

Karacaoğlan'ın kaleme aldığı "Kaşların Kara Değil Mi" türküsü, varoluş mücadelesinde sıklıkla tezatlığı ile adından söz ettiren iki farklı güç olarak suret ve mana ilişkisine dair duyguları gözler önüne serer. Âşığın yaşama dair umutlarının haricinde arzularının bir diğer noktası ise dere kenarlarında, ağaç dibinde, su kenarına gördüğü güzellere aittir. Onun doğaçlama yeteneği, gördüğü her güzele şiir yazmasına, sazını kullanmasına oldukça büyük kolaylık sağlamıştır. Lakin Karacaoğlan'ın makalemizde merkez aldığımız türküsü, arzularını ters yöne çevirir.

İnsanoğlu yaşamı boyunca kendini gerçekleştirme eylemi doğrultusunda hareket eder. Hayat yolculuğuna çıkarak, aşması gereken engelleri benimser ve gölgeler ile savaşıarak erginlenme sürecine adım atar. Kolektif bir sürecin inşasında, birey içsel ve dışsal olarak çeşitli gölge unsurları ile mücadele ederek nihai ödüle kavuşur. Yaşamda var olan gölge, bastırılan arzuların hayata karşı dışavurumunu oluşturur. "*Kişinin pek saygıdeğer olmayan nitelikleri, daima gölge figürlerinde temsil edilir. Dolayısıyla gölgenin varlığı, çok güçlü bir ahlak problemine işaret eder.*" (Meier, 2022, s. 54). Gölgenin kontrol edilememesi veyahut gölge ile özdeşleşememe, benimseyememe gibi durumlarda ortaya çıkan ahlak problemleri, düzenin bozulmasına yol açar. İnsanlığın ontolojik serüveninde yer alan kötücül unsurlar, kültürel birikimin aktarıcısı âşıklar tarafından dizelerde açık veya kapalı kültürel kodlar dâhilinde okuyucuya sunulur.

*Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi?
Yüzümü güldüren gelin
Gözlerin kara değil mi? (Koca, 2017, s. 27).*

Ele alınan ilk kıtada âşık, sevgiliye seslenerek kendisini niçin yargıladığını sorgular. "Kara" kavramı ile sevgilinin bünyesinde yer alan dışlama ve aşağılama hislerine de değindiğini söylemek mümkündür. Sevgili, Karacaoğlan'ı dış görünüşünden dolayı yargılamıştır. Bu bağlamda dilberin, benliğinde kötücül unsurları barındırarak insanlığın suretine aldanan bir yapıda olduğu gözlemlenir. Milli bir birikimin inşasında ve birey olma sürecinde insanoğlu iyiliğin karşıt gücü olan kötülük ile de mücadele halindedir. "*Kahramanın yolculuğunun doğasında ruhumuzu uyandıran belli düzeyde bir tehlike vardır. Ego umarsız bir biçimde güvenlik ister. Ruh ise yaşamak ister.*" (Pearson, 2016, s. 65). Ruhun derinliklerinde yer alan arzuları gün yüzüne çıkaran ve bu arzuları ego dâhilinde dengeleyemeyen bireyler, çevresine zarar vererek karanlık yönünü etkin kılar. Böylelikle Karacaoğlan da sevdiği kişinin kendisini neden hor gördüğünü, benzer özelliklere onun da sahip olduğunu dizelerine aktarır.

Âşığın kaleme aldığı dizeler, reddedilişin hayata yansımalarını oluşturur. Sevgilinin kendisini âşıktan üstün görmesi zayıflığın asıl göstergesi olarak karşımıza çıkar. Kolektif bilinçdışının unsurlarından olan gölge arketipi nezdinde başkalarını aşağılama, kibrin en büyük göstergesidir. Saygınlık ve başkaları tarafından beğenilme arzusu, bireyin özünü yitirmesine ve varlığından kopuş sürecine zemin hazırlar. Kendini beğenme özelliği ile yaşam sınırlarını çizen bir bireyin, karanlığa eğilimi üst düzeydedir. Kültürel kodların çözülmesinde bu tarz eğilime sahip olan bireyler, hakikati görmezden gelerek yalnızca kendileri için yaşar. "*Böyle bir insan, nesnellığe sırt çevirir çünkü yaşamla ilişkisini yitirir, kafasını kurcalayan bir tek sorun vardır, o da başkaları üzerinde nasıl bir izlenim*

bırakacağı ve başkalarının kendisi hakkında neler düşüneceğidir." (Adler, 2020, s. 223). Milli bir sürecin oluşumunda yer edinmenin aksine, kişisel benliğin, arzuların beslenmesinde rol oynayan insanoğlu yaşamın gerçeklerinden uzaklaşır. Âşıklık geleneğinde söz sahibi olan ozanların sıklıkla yakındığı bir diğer konu ise zamandır. Karacaoğlu, şiirlerinde zaman kavramını okuyucuya açıkça sunmasa dahi dizelerini sembolik şifreler dahilinde oluşturmuştur. Âşığın yaşamını sürdürdüğü zaman dilimi, insanlığın gölgeleri ile mücadelesinin yoğun olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. İnsanları aşağılama, kibir ve üstünlük göstergeleri bireyin bilinçaltında yatan karanlık tarafın dışavurumudur. Şiirde yer alan sevgili, âşığı dış görünüşü ile yargılayarak kendisini üstün görmektedir. Üstünlük göstergesi ile var olan bireyin toplumda yer edinme çabası söz konusudur. *"Çoğu insanın gerçek benliğiyle, toplumun onayını sağlamak için dış dünyaya karşı takındığı kimlik birbirinden farklıdır."* (Geçtan, 2023, s. 78). Âşığın, şiirini ele aldığı zaman dilimi ise doğada yer alan güzellerin başkalarını kınadığı bir dönem olarak da incelenebilmektedir.

*Boyun uzun, belin ince,
Yanakların olmuş gonca,
Saltıverirsin kolunca,
Beliğin kara değil mi!* (Koca, 2017, s. 27).

Karacaoğlu, sevgilinin güzelliğini dizelerine aktarırken tabiatın unsurlarından da faydalanmıştır. Doğada yer alan her unsur şiirlerinde açar ibare olarak kullanabilen ozan, sevgiliyi gonca ile özdeşleştirmiştir. *"Açmış çiçekler görkemnin zirvesindeki doğayı simgeler. Edilgen ve dişi olan her şeyi yansıtır; güzellik, gençlik ve ilkbahar kadar ruhsal mükemmellik ve huzurla da özdeşleştirilir."* (Wilkinson, 2019, s. 82). Açan bir çiçek herkesin ilgi odağı olma özelliğine sahiptir. Karacaoğlu ise, açılmamış bir goncaya gönül vermiştir. Açılmamış gonca gizli kalanın, herkesin ulaşamadığının ve el değmemiş olanın sembolüdür. Sevgilinin mistik havası, al yanakları âşığın gönlünü kaptırmasına olanak sağlamıştır. Âşığın tüm uğraşlarına karşın sevgilinin üstünlük göstergesi ise ozanın bu al yanaklardan mahrumiyetine sebep olmuştur.

*Beni kara diye yerme,
Mevlâ'm yaratmış hor görme,
Ala göze siyah sürme,
Çekilir kara değil mi!* (Koca, 2017, s. 27).

Kolektif bir birikimin oluşumunda kendi benliğini arayan ve toplumda yer edinme çabası içerisinde olan insanoğlu, yaşam yolculuğunda türlü engellerin gölgesi ile çatışır. Yaşamda var olan gölge, insanlığın çevreden gelen kötücül tarafları olabileceği gibi kişisel benlik merkezinde de ortaya çıkabilir. Başkasını aşağılama, kendini üstün görme, eleştiri gibi tüm olumsuz davranışlar içsel veya dışsal olarak gölgenin üstünlüğünü ortaya koyar. Gölge her ne kadar baskın olsa dahi üstünlüğün aksine tezat bir güç olarak karşımıza çıkar. Böbürlenerek, toplumda yer edinmeye ve saygı görmeye çalışan bir birey, aşağılık kompleksinin göstergelerini bünyesinde barındırır. Aşağılık kompleksi ve bireyin yetersizliği metinde doğrudan verilmeyerek metaforik bir bağlamda okuyucuya sezdirilmiştir. Sevgilinin günlük hayatta gerçekleştirdiği eylemleri ve fiziksel özelliklerinde yer alan "kara" rengi ile okuyucuya koyu bir rengin yalnızca kötücül etmenleri simgelemediğini aktarmaktadır. Bireyin sahip olduğu kötücül etmenler, hayat boyu mücadele edilmesi gereken bir güçtür. Mücadele edilmeyen güçler, bilincin uyanışına engeldir. *"Gölge, insandaki psikolojik yapılanmanın daima inkâr edilen, bastırılan ve gözlerden sakınılan yönünü temsil eder."* (Meier, 2022, s. 54). Hayat, kahramanın zorluklarla karşılaştığı, erginlenme serüvenini yaşadığı ve nihai ödülü kazandığı bir yolculuk olarak sıralanabilir. Yapılan bu yolculuk daima yenilenir ve kişi yaşamı boyunca yeni serüvenlere adım atar. Cahilliğin izinde ilerleyen, gölgenin peşinden giden ve erginlenme

sürecini tamamlayamamış bireyler, toplumda geri kalan kesimi sembolize etmektedir. Âşık edebiyatında yer alan âşıklar da erginlenme sürecini tamamlayamayan bireyleri çeşitli semboller üzerinden okuyucuya sunmuşlardır.

Jung, kolektif bir birikimin ilk yapı taşı olarak belirlediği arketipleri ele alırken her bireyin bünyesinde yer alan kötücül unsurların var olduğunu savunmuştur. Bireyin yaşamı, dışadönük ve içedönük eylemlerin inşasında etmen olmakla birlikte, gölgesi ile savaşılamayan bir toplumun nihai ödüle de ulaşamadığı görülmektedir. Nihai ödül, Karacaoğlan merkezinde değerlendirildiğinde anima-animus olarak karşımıza çıkmaktadır. Anima-animus, kahramanın sonsuz yolculuğunda karşısına çıkan engelleri atlatabilmesi dahilinde karşılaşacağı nihai ödüllerin temel örneğidir. Kültürel bir birikimde anima-animus soy devamını sağlayan bir güç olarak karşımıza çıkar. Karacaoğlan da sevgilisinden kendisini aşağılamamasını arzularak, yargıladığı tüm unsurların kendisinde de var olduğunu bilinmesini istemiştir. Sevgili, dış görünüşe aldanarak âşığın manasına, doğanın gerçek hakikatine odaklanmayı tercih etmemiştir. Sevgili, özünü kabul etmeyerek toplumda yer alan tek tipleşmeye sürüklenmiş, yaşamın hakikatini kavramayı reddetmiştir. Reddedilen gerçekler, yaşamın kötücül unsurlarının zaferine zemin hazırlamıştır. Jung’a göre ele geçirilen ve baskın olan gölgeler, bireyin gerçeği görmesine engel olmaktadır. “Gölge, egonun karanlık yüzüdür; potansiyel kötülüğümüz genelde burada saklanmaktadır.” (Ukray, 2015, s. 126). Sevgilinin bünyesinde barındırdığı kötülüklerin gün yüzüne çıkması da âşığının kendisine vurulması ile açığa çıkmaya başlamıştır.

*Karac’oğlan der maşallah,
Bir görürüm inşallah,
Kara donludur Beytullah
Örtüsü kara değil mi! (Koca, 2017, s. 27).*

Karacaoğlan, sevgilinin kendisini aşağılamasına karşılık yaşamın kendisine sunduğu armağanların da “kara” rengine sahip olduğunu belirtmektedir. İslami bir gönderme olarak metinde verilen “Beytullah” Kâbe kelimesinin karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin hor gördüğü bir rengin, yaratana yakarış mekânının sembolü olduğunu vurgulayarak, Kâbe’nin karasına herkesin yüz sürmek istediğine metaforik bir aktarım ile dikkat çekmiştir. Kara, sembolik bağlamda kötücül unsurların, gölgenin, gizemin saklı olduğu bir mahzen niteliğinde görülse de Karacaoğlan, karayı yüce bir renk olarak tasvir ederek, sevgiliye gönderme yapmıştır. Bu bağlamda kara rengi yalnızca kötücül bir unsurun simgesi olmamakla beraber bireyin analiz süreci dâhilinde farklı anlamları da bünyesinde barındırabilmektedir.

Sonuç

Edebi metinlerde yazar, içinde bulunduğu çevre ve bu çevrenin tesiri altında şekillenen duygularını eserlerine yansıtır. Eserler, salt birey merkezli olmamakla birlikte bireyin içinde bulunduğu ruhsal durumu da okuyucuya sunar. Yazar, halkın yaşantısına ayna tutarak okuyucu ile ortak bir payda yaratmayı amaçlar. Yaratılan bu paydada okuyucunun görevi yazarın kelimelerin içine gizlediği metaforik sembollerini bulmaktır. Verilen semboller yazara dair ipuçlarını okuyucuya sunar. Halk edebiyatı metinlerinde kelimelere gizlenen kodlar, atalardan kalan mirasın simgesi olarak karşımıza çıkabileceği gibi kolektif birikim sürecine de gönderme yapar.

Karacaoğlan, şiirlerinde odak noktası olan gölge arketipi ise; masallar, halk hikâyeleri ve şiir gibi metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Gölge arketipi; denge ve kontrol mekanizmasıdır. Arketipin temel sembolü yin-yang olarak betimlenmektedir. Yin-yang sembolüne göre beyaz, ışığın ve saflığın simgesini oluştururken; karanlık taraf ruhun ışık

almasını engelleyen kötücül kısımdır. Yalan, hırsızlık, ikiyüzlülük, ihanet vb. duygusal durum ve eylemler gölgenin ana hatlarını oluşturmaktadır. Gölge, kişinin benliğini oluşturur. Var olan benlikte yer alan kötücül unsurlar yok edilemez lakin kontrol edilebilir. Kahraman dış gölgeler ile mücadele ettiği kadar aynı zamanda içsel gölgeleri ile de mücadele etmektedir. Özbenliğin gelişimi adına iyi ve kötücül unsurların dengede tutulması esastır. Kendini gerçekleştirme seviyesine erişen birey gölgeleri ile mücadelesini kazanmış bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Egonun kimlik arayışında da gölge ile kahramanın çatışması gözlemlenmektedir.

Çalışmamızda incelenen "Kaşların Kara Değil Mi" türküsünde yer alan gölge unsuru ise sevgilinin kendini beğenmişlik/üstünlük kompleksidir. Sevgili, âşığı fiziksel özelliklerinden dolayı aşağılayarak kendisini üstün görmektedir. Üstünlük göstergesi dünyada var olan çatışmaların başlangıcını oluşturur. Bireyin insanlığa karşı göstermiş olduğu kibir; kendi gölgesi ile yüzleşememesine, nihai ödüle ulaşamamasına zemin hazırlayan bir kötücül etmendir. Bireyin gölgeleri ile yüzleşememesi, benliğinde yer alan kötücül unsurları reddederek üstünlük kompleksine dair eylemlerin sürekliliğini sağlaması, toplumdan kopuşuna yol açar.

Varoluş serüveninde kahramanın benliğinde çeşitli tipleri barındırdığına değinen Jung, gölgenin de bireyin temel mekanizması olduğunu savunmaktadır. Gölgenin savaşı bireyin bu kötücül etmeni kabul etmesine dek sürmektedir. Âşıklık geleneği içerisinde yer alan ozanlar, sıklıkla dönemin eksikliklerini mistik bir anlatım ile dizelerine aktarmıştır. Dizelere aktarılan kusurlar, okuyucunun dönem hakkında analiz yapabilmesine de katkı sağlamıştır. İncelenen türküde yer alan kötücül etmenler sevgilinin, doğanın unsurlarını reddi ile başlamıştır. Reddedilen tüm unsurlar, doğanın temel yapı taşı olarak karşımıza çıkar. Jung'a göre var olan sembolik yapı taşları toplumun ilk tiplerini oluşturduğu gibi insanlığın ilk izlerine dair ipuçlarını bulmamıza da katkı sağlar. Kültürel bir mirasın üreticisi konumunda yer alan âşıklar, ürettikleri eserler ile topluma ayna tutar. Eksik yönleri okuyucunun kodları çözümlemesine bırakarak dönemin anlayışına dair bilgi edinmemize de olanak tanır. Kendi toplumunun içinden yetişerek tüm gelenek/görenek ve anlatılarını öğrenen âşıklar elde ettikleri bu değerler bütününe sadece hafızalarına işlemek ile kalmaz, aynı zamanda yorumlayarak topluma farklı bakış açıları sunarlar. Bu bağlamda âşıklar toplumlarını uyaran sosyal sorumluluk bilinci taşıyan sanatçılardır. Geçmişte daha belirgin olan ve sosyal medyanın günümüzdeki işlevini gören âşıklık geleneği, kolektif bilinçdışının yansımalarını bahsettiğimiz üretimler aracılığı ile yansıtmaya devam etmektedir.

Çalışmamızda incelediğimiz türkü merkezinde âşık; doğanın güzelliklerine değinirken, aynı zamanda doğal bir tabiatın üyesi olan sevgilinin eksiklerini okuyucuya sunar. Gölgesi ile mücadelesinde başarısız olarak âşığı yeren sevgili, toplumda yer edinme savaşında gölgelerin tesiri altında kalmıştır. Kolektif bir birikimin inşasında yin-yang dengesini ihlal ederek, toplumun kötücül tarafında yer alan sevgili, âşığın özünü görmeyi reddederek fiziksel özelliklerine göre yargılamayı tercih etmiştir. Tercih edilen bu tutum gölgenin zaferini sağlayarak, hakikatin reddedilişini sağlamıştır. Hakikatin reddedilmesi ile kahramanın sonsuz yolculuğuna dair döngünün devamı gözlenmektedir. Hayat, döngülerin toplamı olmakla birlikte kahraman sonsuz bir döngü içerisinde. Kendini gerçekleştirme ve milli bir şuurun varlığında engellerin karşısında gösterilen direnç dâhilinde nihai ödüle ulaşma gözlemlenmektedir. Halk edebiyatının oluşumunda âşıklar da sonsuz bir döngü içerisinde. Her dönem atalarına değinerek bir önceki döneme ait miraslardan beslenmektedir. Kültürel birikim, üreticiler ve aktarıcıların birleşimi ile gelecek nesillere aktarılan bir miras niteliğinde karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Adler, A. (2020). *İnsanı tanıma sanatı*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Artun, E. (2016). *Türk halk edebiyatına giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2018). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Campbell, J. (2017). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2021). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayın.
- Doğan, O. & Abalı, İ. (2023). Karacaoğlan şiirlerinde ölüm psikolojisinin yansımaları. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), 363-383.
- Durbilmez, B. (2016). *Âşık edebiyatı ve Taşpınarlı halk şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ege, F. (2021). *Masallarda bilincin dönüşümü ve dönüştürülmesi*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Eroğlu, T. (2017). Türkü nedir?. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(7), 78- 91.
- Fordham, F. (2019). *Jung psikolojisinin ana hatları*. A. Yalçiner (Çev.). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Geçtan, E. (2023). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güleç, İ. (2017). *Anonim halk edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Koca, O. (2017). *Halk şiirinden seçmeler*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Meier, C. A. (2022). *Jung: Arketipler, rüyalar ve din*. S. Zaimoğlu (Çev.). Lejand Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (Ed.). (2017). *Türk halk edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özkan, Ü. (2021). İkincil sözlü kültür döneminde Karacaoğlan etkisi ve badem grubu örneği. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(23), 311- 322.
- Pearson, C. S. (2016). *İçimizdeki kahraman*. S. Ayanbaşı (Çev.). İstanbul: Akaşa Yayınları.
- Tanrıtanır, B. (2019). *Paul Auster ve arketip eleştiri*. İstanbul: Hiperyayın.
- Ukray, M. (2015). *Jung psikolojisi*. Ankara: Yason Yayınları.
- Wilkinson, K. (2021). *Semboller ve işaretler*. S. Toksoy (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk şiirinde türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.